

کلاسی درس در کتابخانه

جایگاه کتابخانه در یک نظام آموزشی مسئله محور

دکتر محمد زره ساز

عضو هیئت علمی دانشگاه خوارزمی و عضو هیئت مدیره انجمن کتابداری و اطلاع رسانی ایران

در نظام آموزشی فعلی، به نظر می‌رسد که معلم صرفاً به دنبال ارائه محتوای کتاب درسی است و دانش‌آموزان هم به دنبال خواندن و حفظ کردن این کتاب‌ها و دادن امتحان و فارغ شدن از تحصیل هستند! همین مسئله باعث می‌شود فضای غالب در آموزش و پرورش برای فرزندانمان دلپذیر نباشد. لازمه حل این مسئله این است که درباره مبانی و فلسفه آموزش بیشتر بیندیشیم. همان‌طور که خوانندگان عزیز مستحضرنند، امروزه دیگر سواد

نوشته خود را با یک مطالبه آغاز می‌کنم. به نظر می‌رسد زمان آن رسیده باشد که تغییری بنیادی در مبانی و فلسفه آموزشی خود در مدارس ایجاد کنیم. توجه صرف به آموزش بدون تعمق در فلسفه آن، اشکال دارد و سؤال اساسی این است که آیا به دنبال آن هستیم که صرفاً آموزش دهیم که آموزش داده باشیم یا آموزش می‌دهیم تا آگاهی و دانایی را ترویج دهیم؟ وقتی این مبنا و فلسفه مشخص شود، رویکردها و شیوه‌های آموزشی ما هم می‌توانند تغییر کنند.

حضور کتابدار در چنین کتابخانه‌ای می‌تواند بسیار اهمیت داشته باشد؛ زیرا این توانایی و دانش را دارد که به‌عنوان مشاور معلم، این فرایند را هدایت و مدیریت کند. معلم مفاهیم را تعیین می‌کند و ارائه می‌دهد و کتابدار، به عنوان منبع‌شناس، می‌تواند برای این مفاهیم کتاب‌شناسی‌ها و راهنماهای توصیفی و تحلیلی استخراج و عرضه کند و راهنمای دانش‌آموزان در استفاده و تحلیل اطلاعات مستخرج از منابع اطلاعاتی باشد. در چنین حالتی، معلمان و دانش‌آموزان احساس نمی‌کنند که کتابخانه صرفاً مکان لوکسی است که در زمان‌های محدودی می‌توانند وقتشان را در آنجا بگذرانند بلکه احساس می‌کنند که برای ارائه هر درس باید در این فضا باشند و برای شناخت مفاهیم مختلف به منابع آن رجوع کنند.

برای تحقق چنین تصویری، ضرورت دارد کتاب‌های درسی براساس طرح مسائل واقعی و کاربردی برای دانش‌آموزان بازنویسی شوند، از ارائه دستوری مطالب خودداری شود و دانش‌آموزان بیشتر به جست‌وجو در منابع اطلاعاتی دیگر تشویق گردند. باید به معلمان برای طراحی برنامه درسی و سرفصل‌های آموزشی خود اختیار بیشتری داده شود. کتابخانه‌های مدارس مجهز و بازسازی شوند و سیاست مجموعه‌سازی آن‌ها به منظور تهیه انواع منابع اطلاعاتی آموزشی تدوین شود. همچنین، برای ارائه خدمات مشاوره اطلاعاتی و آماده‌سازی و سازماندهی منابع کتابخانه‌ها، کتابداران آموزش‌دیده و توانمندی به کار گرفته شوند.

در چنین حالتی، انتظار می‌رود که ماندگاری آموخته‌های دانش‌آموزان در طول زندگی آن‌ها افزایش یابد و عادت به مطالعه کاربردی و هدفمند در آن‌ها پدید آید. اگر این گونه شود، دیگر نیازی به تبلیغات گسترده و شعارگونه برای ترویج مطالعه، آن هم برای گروه‌های عمدتاً میان‌سال و سالمند وجود ندارد؛ زیرا نسلی برای آینده پرورش خواهیم داد که جهت حل مسائل و رفع نیازهای اطلاعاتی خود عادت به مطالعه دارد و با سواد اطلاعاتی بالا، از اطلاعات به شکلی هدفمند و درست استفاده می‌کند. افزون بر این، از مطالعه به دلیل کامیابی و محقق شدن اهداف خود در زندگی لذت هم خواهد برد.

در پایان، امیدوارم این ایده که پیش از این نیز متخصصان آن را به گونه‌های دیگر مطرح کرده بودند، مورد توجه تصمیم‌سازان و استقبال کنشگران حوزه آموزش و پرورش قرار گیرد.

کامل به معنای کسب مهارت و توانایی در نوشتن، خواندن و محاسبه کردن نیست. بنابر تعریف نهادهای رسمی، از جمله یونسکو، سواد کامل مجموعه‌ای شامل انواع سوادهاست؛ از جمله: سواد رسانه‌ای، سواد ارتباطی، سواد مالی، سواد عاطفی و موارد مشابه دیگر. یکی از مهم‌ترین این سوادها، سواد اطلاعاتی است. سواد اطلاعاتی به دنبال آن است که دانش‌آموز و حتی معلم توانایی، مهارت و قدرت شناسایی نیازهای دانشی خودش را به دست آورد؛ زیرا خود شناخت نیاز به توانایی و مهارت دارد. در واقع، فرد باید بداند که در هر مقطع زمانی به دنبال چه چیزی باید باشد و بتواند پرسش‌هایی را شکل دهد و منابع اطلاعاتی را که در آن‌ها به این پرسش‌ها پاسخ داده شده است، شناسایی کند. سپس، باید مهارت استفاده از

آن منابع اطلاعاتی را داشته باشد و بتواند به نیازهای خود به شکل صحیح پاسخ دهد. در این مورد، معلم می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند اما تمرکز بر آن است که این دانش‌آموزان متکی به خود و خود توانمندساز بار بیایند. در این راستا نیاز است که در نظام آموزشی، مسئله‌های واقعی برای دانش‌آموزان مطرح و از آن‌ها خواسته شود که اطلاعات متنوع موجود در رابطه با مسئله‌ها را از منابع اطلاعاتی متنوع موجود (از جمله کتاب‌ها، نشریات، منابع مرجع، منابع دیداری شنیداری، منابع اینترنتی و سایر منابع اطلاعاتی موجود) استخراج کنند و به کمک معلمان خود آن‌ها را تحلیل و تفسیر نمایند. در چنین فضایی قدرت

تفکر انتقادی در دانش‌آموزان تقویت می‌شود و امکان آشنایی هر چه بیشتر آن‌ها با گستره منابع اطلاعاتی فراهم می‌گردد. همچنین، در چنین نظام آموزشی‌ای، کلاس درس می‌تواند در دل کتابخانه تشکیل شود و تکیه صرف بر یک کتاب درسی کم‌رنگ می‌شود. کتابخانه آموزشی‌گامی بخش مهمی از فرایند آموزش می‌شود، نه اینکه فضایی متروک یا حاشیه‌ای باشد که در برخی اوقات درش بر روی دانش‌آموزان باز شود و صرفاً رمان و کتاب‌های عامه‌پسند در اختیار آن‌ها قرار دهد. در چنین نظامی، کلاس‌های درس در کتابخانه تشکیل می‌شود؛ یعنی دانش‌آموزان را در فضای کتابخانه می‌نشانند و شروع به آموزش مفاهیم می‌کنند؛ برای آموزش از منابع مختلف شاهد مثال می‌آورند و فراگیرندگان را به شکل کاربردی با فضای کتابخانه و کتابخوانی آشنا می‌کنند.

چه بسا سواد کامل مجموعه‌ای شامل انواع سوادها باشد؛ از جمله: سواد رسانه‌ای، سواد ارتباطی، سواد مالی، سواد عاطفی و موارد مشابه دیگر